

STRAH OD RATA MELKIORA TRESIĆA

U ovom radu bit će riječi o strahu od rata kojeg proživljava Melkior Tresić, glavni lik romana *Kiklop* Ranka Marinkovića. Tim romanom prikazana je atmosfera neposredno prije početka Drugog svjetskog rata u Zagrebu. Autor romana, Ranko Marinković rođen je 1913. godine u Komiži na otoku Visu, a umire 2001. godine. Dio života proveo je u Zagrebu, a tijekom Drugog svjetskog rata uhićen je te poslan u koncentracijski logor u Italiji i naposljetku poslan u El Shatt te je upravo ta činjenica uvelike utjecala na piščev rad što se može iščitati i u *Kiklopu*. Sam roman objavljen je 1965. godine te odmah doživljava uspješnu recepciju, a danas je smatran jednim od najboljih hrvatskih romana. To je modernistički roman, ali istovremeno ima odlike i romana ideje, svijesti te filozofskog romana.

U prvom planu romana jest realistički sloj koji prikazuje priču o intelektualcu Melkioru Tresiću pomoću kojeg doznajemo o atmosferi u predratnom Zagrebu. Prateći Melkiorovu svijest, prati se i njegovo *dajdamsko* društvo, romantični odnosi s Vivijanom i Enkom te boravci u gostionici *Ugodni kutić*. Melkior se panično boji nadolazećeg rata i mobilizacije te izglednijavanjem svoga tijela pokušava izbjeći sudjelovanje u ratu. U drugom se dijelu romana Melkior ipak nalazi u kasarni, ali zbog svojeg psihofizičkog stanja ubrzo dospijeva najprije u bolnicu, a potom ga proglašavaju nesposobnim za vojsku i on se vraća kući. Melkiorovim povratkom započinje treći, završni dio romana u kojem se „odmotane niti“ razrješuju. Počinje rat, a Melkior se nakon pokušaja prijave u vojsku nalazi u stanju potpune rastrojenosti i dok njemački avioni kruže nad gradom, on puzeći odlazi u *Zoopolis*.

U drugom je planu simbolički sloj romana, odnosno priča koju Melkior zamišlja, priča o brodolomcima s broda *Menelaj* koje su zarobili kanibali. Taj sloj predstavlja grotesknu fabulu, a odvija se kao ideja glavnog lika da napiše dramu *Kanibali: Zapravo groteska s ljudožderskim urlikanjem, pesovima i urođeničkim igrama uz zaglušno bubnjanje oko kotla na velikoj vatri*.¹ Brod je, ploveći kroz polinezijske arhipelage, doživio brodolom te je sva posada, osim šestorice, završila u rukama tamošnjih ljudoždera. Sedmi brodolomac će biti sam Melkior koji strepi od procjene koju će ljudožderi izvršiti nad njihovim tijelima i tako odlučiti kojim će redosljedom tko biti skuhan. Prvi je nastradao ujedno i najdeblji, kuhar. Melkior zavidi brodscome liječniku koji zbog urođenog tjelesnog smrada postaje odbojan kao jelo: *I gle odjednom, u rukama polinezijskih ljudoždera, pred kotlom smrti, mladić Melkior Tresić njemu zavidi! ...Nanušit će ga, proći će on – nije to dobra čovjetina za*

1 R. MARINKOVIĆ 1979:65.

ove gurmane.² Obraduje ga što će biti među posljednjima na redu zbog njegove nevelike kilaže, no agonija iščekivanja počinje. Provjera težine te izgleda i oblika tijela podsjeća na epizodu sa samog početka romana kada Melkior u razgovoru s čovjekom kod kojeg se muškarci dolaze vagati doznaje kako ima onih koji od početka rata ustrajno gube kilograme ne bi li izbjegli mobilizaciju. Na taj način i sam glavni lik dobije ideju što je odmah ustanovio Ugo pitavši: *koliko je težak strah od rata u ovom Eustahija Mirotočivog?*³ Isto tako, pročitao ga je i kiromant ATMA koji mu ne vjeruje da ne osjeća nikakav strah: *Melkior naprosto ne može doći do riječi, a ni misao mu nikakva ne pada na pamet. I glupo je što se pokušao braniti. Braniti se – od čega? Od straha. Strah od straha!*⁴

Budući da su ta dva sloja povezana Melkiorovom sviješću, povremeno se isprepliću. Dio o brodolomcima i kanibalima nije ništa drugo doli projekcija stvarnosti. Naime, kanibali predstavljaju rat jer kanibali jedu ljude isto kao što ih i rat jede. Nije slučajan razlog zbog kojeg se Melkior izgladnjuje. On, naime, želi biti što mršaviji i imati što manje svog mesa, odnosno *čovjetine* kojega će ponuditi ratu. Kao što će kanibali prvo odabrati najdebljeg člana posade, kuhara, tako će se i za vojsku mobilizirati muškarci određene kilaže *čovjetine*, odnosno *topovskog mesa*. To se može potvrditi i Melkiorovim gađenjem prema mesu kao hrani te u *Ugodnom kutiću*, svojoj inače omiljenoj gostionici, ne može jesti kobasice jer ga podsjećaju na ljudske prste: *...i položi Kurt u nekom teoretskom očajanju svoje ručetine na stol pored Melkiorova tanjura. Deset prstiju mesnatih, kobasičastih. Melkior upravo zarezao svoju kobasicu, ali je pomiluje, odustane od klanja zbog tih Kurtovih prstiju na stolu. I ponovno se javi ideja o ljudožderima, o tijelu upropastitelju koje može izazvati apetit u drugom tijelu i poslužiti mu kao jelo.*⁵ Takvo što ujedno je i pokazatelj straha te anksioznosti koje proživljava glavni lik te su prouzrokovane isključivo svakodnevnim iščekivanjem poziva u vojsku.

Kroz čitav roman može se čitati nagovještaj početka Drugog svjetskog rata u Zagrebu, ali najviše kroz Melkiorove oči. Autor naglašava kako se glavni lik osjeća zbog toga te što proživljava, no ne opisujući ratna zbivanja, bitke i slično. „Najstrašniji“ opis rata u ovom romanu jest novinski naslov: „NAJSTRAŠNIJE BOMBARDIRANJE LONDONA OD POČETKA RATA“, no to ne znači da i razdoblje prije rata ne može biti isto tako mučno kao i sam rat. Da je Melkior uplašen, može se vidjeti iz njegove nesanice i neprestanog zamišljanja brodoloma pri čemu mu se isprepliću san i java: *Barba, sirena, sirena! – viče odjednom kormilar. – Vosak! Uši! Vežite se! Sirena je vrištala nad gradom. Melkior skoči iz kreveta. Je li to već počelo? Ili je vježba? Ljudi mirno hodaju ulicama. Stražar se požudno ogledava za ženama. Još nije. Vježba.*⁶ Nada se da je u pitanju sam ružan san:

Sve je to mimikrija užasnote svijesti nad živim blatom u koje čeka da ga gurnu. A ne može bježati, jer sve još misli da je to san, ružan, strašan dječji san s monstrumima sa dva prsta – klijesta, umjesto ruku, kojima grle, „mali moj, ja sam ti tata“. I kad se probudi u novi dan naprosto je nevjerovatno da ljudi ne bi tako privatno hodali ulicama, da invalid s vagom ne bi u veži srkao juhu iz lončića u podne, da kolporteri ne bi vikali „najstrašnije bombardiranje Londona od početka rata“. Da bi netko ozbiljno rekao dolje na ulici „nije vježba, počelo je...“⁷

2 R. MARINKOVIĆ 1979:68

3 R. MARINKOVIĆ 1979:25

4 R. MARINKOVIĆ 1979:76

5 R. MARINKOVIĆ 1979:62

6 R. MARINKOVIĆ 1979:99

7 R. MARINKOVIĆ 1979:115

Mučni dani prolaze, a glavni lik ubija vrijeme u opsesivnom razmišljanju o idealiziranoj Vivijani te družeći se s ljubavnicom Enkom. S *dajdamskom* družinom raspravlja o umjetnosti i smislu života pri čemu se može vidjeti kako razmišljaju intelektualci u ratnom dobu. Protivljenje ratu usko je povezano i sa strahom od samog rata zbog toga što, primjerice Melkior, ne želi izgubiti glavu zbog nečeg što ne smatra vrijednim ljudskih života. Kroz prvi dio romana uočava se kulminacija njegova izglednivanja te ustrajnost u tome, toliko da sa svojim izmučenim tijelom razgovara: *Obrati se tijelu: A-a, ne dam ti. Nećeš jesti, upamti to, dok razlog traje. Strpi se i... raspadni se, rasplini se, rasplini se u rosu. Sinoć sam ti dao kobasicu kod Kurta, zar ne? Razgovaram s njim kao sa psetom. Oprosti, jadno tijelo moje. Nisi krivo ti. Nismo krivi mi.*⁸

Kako vrijeme odmiče, Melkior je i dalje u iščekivanju poziva za vojsku. Radnja romana se inače odvija jako sporo što sjajno dočarava ambijent napetosti i neizvjesnosti toga što će se sljedeće zbiti u životima građana - hoće li njihov grad biti bombardiran, hoće li im neprijatelji zatrovati vodu kao što čitaju u novinama? Međutim, od svih stanovnika, a i *dajdamske* družine, najveća se bojazan odvija u Melkiorovoj svijesti te se, osim općenitog straha od rata i smrti, počinje bojati samog sebe te samom sebi ne vjeruje u tolikoj mjeri da strepi hoće li u noći, od očaja, sebi nauditi nožem za razrezivanje knjiga. Pronalazi taj nož zaboden u Wellsovu *Kratku povijest svijeta*, simbolično, knjiga je „okrutno zaklana“, a Melkior se ne sjeća što je s tim nožem u snu radio. Zbog toga se boji i svoga odraza u zrcalu i ne vjeruje mu; zamišlja se kako bi izgledao bez glave. Njegov strah razumije intelektualac don Fernando koji iznosi ideju o preventivnoj dehumanizaciji, ali isto tako analizira Melkiorove misli i definira strah općenito: *Vaša misao vas muči strahom, ja to znam i cijenim, jer to ne može svatko (...). Naš strah je osjetljivost misli kojom sagledavamo strahovitu budućnost naše egzistencije. Vaš strah nije luđački, ne držćete glupo kao kveker, a ipak ima u vama neka manijakalna potreba da se njime bavite, da ga istražujete u svim tonaliteta i okusima, od gorkog do slatkog.*⁹

Unatoč Melkiorovoj upornosti k svom cilju, on i njegovih pedeset i šest kilograma ipak su odvedeni u vojarnu. Ipak je zbog svog stanja prebačen u bolnicu gdje se susreće s Krelom, novom ljubavi bolničarkom, narednikom i pedesetak ostalih mladića koji u neizvjesnosti čekaju hoće li biti spašeni ili će dospjeti u ruke kiklopa Polifema, ljudoždera. S Tuberkuloznog odjela odveden je na Nervni odjel iz razloga što je poljubio pukovnika koji je došao kontrolirati bolesnike. Naravno, Melkior se odlučio na takav čin kako bi odglumio svojevrсно ludilo i sebi povećao šanse da ga otpuste iz bilo kakve vojne službe. Pothvat je uspio te je poslan kući, a time je završila osobna priča o ljudožderima te svi brodolomci bivaju spašeni. Međutim, Melkiora sretan kraj nije obradovao i ne osjeća se slobodno kao što je mislio da će se osjećati. Nakon što je Maestro na šokantan način pred njime počinio samoubojstvo, uskoro stiže vijest o napadu na Zagreb. U općem kaosu, jedan pojedinac se zabavlja, Ugo, pozivajući Melkiora da zajedno gledaju rat jer je to prilika koja se ne propušta, no Melkior se osjeća nemoćno: *A što da radim? Da pljujem na Hitlerove tenkove?*¹⁰ U njemu se odjednom rodi osjećaj dužnosti, ali se isto tako, iz straha stvorio bijes: *Osjeti stid i bijes. Polifem-kiklop gad sad po zemlji gazi! (Zapjenio se.) Žalac i otrov osinji... da mu izbodem ždrijelo...*¹¹ Naposlijetku odlazi do ureda komande grada i prijavljuje se kao dobrovoljac. Oficir je sumnjičav, čak ga obeshrabruje, no Melkior četveronoške otpuže u izbezumljeni grad *Zoopolis*.

8 R. MARINKOVIĆ 1979:130

9 R. MARINKOVIĆ 1979:216

10 R. MARINKOVIĆ 1979:462

11 R. MARINKOVIĆ 1979:468

Otpuzao je iz grada koji je upravo zahvaćen ratom i u kojem je zavladao neljudsko ponašanje te se, ironično, sklanja među životinje u zoološki vrt. Iako se prijavio kao dobrovoljac, Vidan smatra da taj čin nije uvjerljiv, već je autor glavnom liku htio dati neku afirmativnu društvenu gestu. No činjenica jest da ne postoji najbolji i najbezbolniji način kako opstati okružen nasiljem.¹²

S obzirom na to da je i sam autor Ranko Marinković doživio rat te bio svjedok napada njemačkih i talijanskih snaga na Kraljevinu Jugoslaviju, točnije Zagreb i to 6. travnja 1941., nije teško zaključiti odakle inspiracija za pisanje djela s ratnom tematikom. Naime, Marinković ne odlučuje prikazati rat na zbivanja detaljnim i krvavim opisima bitke, razaranja i ubijanja, već donosi priču o intelektualcu fizički, ali i psihički nespremnom na rat, na pogibelj i na smrt. U *Kiklopu* čitamo kako rat utječe na ljudsku psihu i prije njegova početka te kako strah djeluje na pojedinca i na što je sve spreman da bi se uzroka straha riješio.

LITERATURA:

R. MARINKOVIĆ, 1979 – Ranko Marinković, *Kiklop*.
Izdavačko knjižarsko poduzeće Mladost, Zagreb,
1979.

I. VIDAN, 2004 – Ivo Vidan, Između otoka i kopna:
zbornik radova s prvog znanstvenog skupa o ži-
votu i djelu Ranka Marinkovića: Komiža, 13.-15.
rujna 2002. godine, *Bijeg iz Zoopolisa*, ur. Jakša
Fiamengo, Komiža, 2004.

---

12 Prema: I. VIDAN 2004:77